

СИСТЕМНА ТРАНСФОРМАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

©2020 ТИМОШЕНКО О. В., ЛІСКОВЕЦЬКА Т. П.

УДК 338.2(477):316.422
JEL: P41; P43; P47

Тимошенко О. В., Лісковецька Т. П. Системна трансформація національної економіки України

У статті досліджуються сучасні умови розвитку економіки України, що супроводжуються значним спадом промислового виробництва, фінансово-кредитної сфери, зниженням конкурентоспроможності реального сектора економіки, технологічною відсталістю, сировинною зорієнтованістю експорту продукції, високим рівнем корупції державних інституцій. Досліджено основні системні загрози, які перешкоджають сталому соціально-економічному розвитку України: критичне гальмування економічного зростання; високий рівень тінізації економіки; надмірне боргове навантаження; низький рівень інвестиційної привабливості та інноваційної активності; нерациональна структура зовнішньої торгівлі. Проведено аналіз динаміки рівня тіньової економіки, сукупного державного боргу, основних причин несприятливого інвестиційного клімату та товарної структури зовнішньої торгівлі. Окреслено проблеми трансформації вітчизняної економіки, запропоновано пріоритетні завдання щодо економічних змін в Україні. Зазначено, що, незважаючи на прискорення темпів економічного зростання в Україні протягом 2018–2019 рр., невідомість та посилені зовнішні та внутрішні ризики не зникли, тому подальше економічне зростання потребує реформування за багатьма напрямками. Запропоновано дієвий механізм трансформації економічної системи України, зорієнтований не на застарілі шаблони ХХ сторіччя, а на нові інституційні моделі. Перспективні напрями трансформаційної державної політики включають комплекс заходів щодо забезпечення умов для становлення сучасних фінансово-економічних, організаційно-інституційних відносин між державою та суб'єктами підприємницької діяльності, нарощування інвестиційного потенціалу, активізації інноваційної політики України.

Ключові слова: трансформація, економічна система, проблеми трансформації економіки, тіньова економіка, корумпованість влади, боргове навантаження, інвестиційна привабливість, інноваційна активність.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-8-15>

Табл.: 2. Бібл.: 19.

Тимошенко Олена Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри івент-менеджменту, Київський національний університет культури і мистецтв (вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна)

E-mail: etyushenko@i.ua

Лісковецька Тетяна Петрівна – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри міжнародних відносин, Київський національний університет культури і мистецтв (вул. Євгена Коновальця, 36, Київ, 01601, Україна)

E-mail: liskovetskaya.tanya@gmail.com

УДК 338.2(477):316.422
JEL: P41; P43; P47

Тимошенко Е. В., Лисковецкая Т. П. Системная трансформация национальной экономики Украины

В статье исследуются современные условия развития экономики Украины, сопровождающиеся значительным спадом промышленного производства, финансово-кредитной сферы, снижением конкурентоспособности реального сектора, технологической отсталостью, сырьевой ориентированностью экспорта продукции, высоким уровнем коррупции государственных институтов. Исследованы основные системные угрозы, которые препятствуют устойчивому социально-экономическому развитию Украины: критическое торможение экономического роста; высокий уровень тенезации экономики; чрезмерная долговая нагрузка; низкий уровень инвестиционной привлекательности и инновационной активности; нерациональная структура внешней торговли. Проведен анализ динамики уровня теневой экономики, совокупного государственного долга, основных причин неблагоприятного инвестиционного климата и товарной структуры внешней торговли. Очерчены проблемы трансформации отечественной экономики, предложены приоритетные задачи, касающиеся экономических изменений в Украине. Отмечено, что, несмотря на ускорение темпов экономического роста в Украине в 2018–2019 гг., неопределенность и усиление внешних и внутренних рисков не исчезло, поэтому дальнейший экономический рост требует реформирования по многим направлениям. Предложен действенный механизм трансформации экономической системы Украины, ориентированный не на устаревшие шаблоны XX века, а на новые институциональные модели. Перспективные направления трансформационной государственной политики включают комплекс мероприятий по обеспечению условий для становления современных финансово-экономических, организационно-институциональных отношений между государством и субъектами предпринимательской деятельности, наращивания инвестиционного потенциала, активизации инновационной политики Украины.

Ключевые слова: трансформация, экономическая система, проблемы трансформации экономики, теневая экономика, коррумпированность власти, долговая нагрузка, инвестиционная привлекательность, инновационная активность.

Табл.: 2. Библ.: 19.

Тимошенко Елена Владимировна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры ивент-менеджмента, Киевский национальный университет культуры и искусств (ул. Евгения Коновальца, 36, Киев, 01601, Украина)

E-mail: etyushenko@i.ua

Лисковецкая Татьяна Петровна – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры международных отношений, Киевский национальный университет культуры и искусств (ул. Евгения Коновальца, 36, Киев, 01601, Украина)

E-mail: liskovetskaya.tanya@gmail.com

UDC 338.2(477):316.422
JEL: P41; P43; P47

Tymashenko O. V., Liskovetska T. P. Systemic Transformation of Ukraine's National Economy

The article explores the current conditions of the development of Ukraine's economy, accompanied by a significant decline in industrial production and in the indicators of financial-credit sector, deterioration of the competitiveness of real sector, technological backwardness, exports of products oriented to raw materials, high levels of corruption of the State institutions. The main systemic threats that hinder Ukraine's sustainable socio-economic development have been researched: critical inhibition of economic growth; high level of shadow economy; excessive debt load; low level of investment attractiveness and in-

novation activity; non-rational structure of foreign trade. An analysis of the dynamics of shadow economy, the aggregate government debt, the main causes of the unfavorable investment climate and the commodity structure of foreign trade is carried out. The problems of transformation of the national economy have been outlined, and the priority tasks related to economic changes in Ukraine have been proposed. It is noted that despite the acceleration of economic growth in Ukraine in 2018-2019, uncertainty and increased external and internal risks have not disappeared, so further economic growth requires reforms in numerous directions. An effective mechanism for transforming Ukraine's economic system has been proposed, which is focused not on outdated patterns of the 20th century, but on new institutional models. Promising directions of transformational public policy include a complex of measures to ensure conditions for the formation of modern financial-economic, organizational-institutional relations between the State and business entities, build-up of investment potential, activation of Ukraine's innovation policy.

Keywords: transformation, economic system, problems of economic transformation, shadow economy, corruption of power, debt load, investment attractiveness, innovation activity.

Tabl.: 2. **Bibl.:** 19.

Tymoshenko Olena V. – D. Sc. (Economics), Associate Professor, Professor of the Department of Event Management, Kyiv National University of Culture and Arts (36 Yevhena Konovaltsia Str., Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: etymoshenko@i.ua

Liskovetska Tetiana P. – PhD (Economics), Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Relations, Kyiv National University of Culture and Arts (36 Yevhena Konovaltsia Str., Kyiv, 01601, Ukraine)

E-mail: liskovetskaya.tanya@gmail.com

Сучасні тенденції світового розвитку, які характеризуються уповільненням темпів економічного зростання, збереженням напруженості у світовій торгівлі, посиленням екологічної небезпеки та нерівномірності в розподілі капіталів і багатств, зміною прискореними темпами технологій, ставлять перед Україною нові завдання та потребують від неї активної участі в їх рішенні. Це відкриє нові можливості для поглиблення співпраці та водночас змушує відповідати на нові виклики.

Сучасні умови економіки України характеризуються подальшим поглибленням системної кризи, що супроводжуються значним спадом промислового виробництва, фінансово-кредитної сфери, зниженням конкурентоспроможності реального сектора, технологічною відсталістю, сировинною зорієнтованістю експорту продукції, корумпованістю влади.

У відповідь на теперішні трансформаційні процеси як у світі, так і в Україні необхідно розробляти принципово нові інноваційні моделі економічного розвитку [4]. Проте поширений мем «Чорний лебідь», як сподівання на негайне вирішення проблем, які носять глибинний характер, виглядає ефемерним [17]. Окреслена парадигма мислення українських урядовців призводить до їх безвідповідальності та свідчить про відсутність у правлячої еліти України системного бачення, єдиної стратегії розвитку, зорієнтованої на стає зростання.

Саме тому все більшій актуальності набувають питання формування основних пріоритетів соціально-економічного розвитку України як стратегічного орієнтуру виходу з кризи.

Для того, щоб Україна зайняла достойне місце в координатах світового фінансово-економічного простору, необхідно провести системну трансформацію національної економіки, використовуючи при цьому не застаріли шаблони ХХ сторіччя, а нові інституційні моделі, зорієнтовані на стає економічне зростання та поліпшення життя пересічних громадян.

Питанням трансформації економічних систем присвячені праці таких вчених, як: Ю. М. Бажал,

В. Д. Базилевич, О. І. Береславська, В. М. Геєць, А. А. Гриценко, І. Г. Манцуров, Т. І. Єфименко, В. В. Юрчишин та ін. Водночас, в умовах посилення зовнішньої та внутрішньої турбулентності ринку, питання розробки трансформаційних моделей соціально-економічного розвитку України, які б відповідали вимогам часу, залишаються актуальними та потребують комплексного дослідження.

Мета роботи полягає в дослідженні основних трансформаційних процесів економічного розвитку в Україні та пошуку шляхів підвищення ефективності економіки держави.

Історичний крах «соціалістичної імперії» на початку 1990-х років привів до появи на світовій арені нової самостійної незалежної держави – України. Утворення державності, перехід до нових засад господарювання поставили перед українським урядом нові завдання, посилити рівень як зовнішніх, так і внутрішніх загроз. Якщо порівнювати моделі економічної трансформації України та колишніх країн – членів СРСР з країнами Європи, то можна стверджувати, що Україна скористалася однією з найгірших її моделей. Переважна більшість науковців наголошує, що Україна застосувала «неринкові моделі трансформації» для ринкової економіки, а траєкторія розвитку української економіки базувалася на «клетократичних засадах» і призвела до «інфляційного шоку», занепаду національного господарства, зuboжіння населення. У цілому можна виділити такі етапи трансформації української економіки: кланово-олігархічний монополізм – 1991–1999 рр., фаза депресивного економічного пожвавлення – 2000–2008 рр., світова фінансово-економічна криза – 2009 р., період поступового економічного зростання – 2010–2013 рр., період економічної небезпеки – 2013–2018 рр. і період невизначеності (нинішній час).

Однак у жодному із окреслених періодів не було національної трансформаційної моделі економічних реформ. На сьогодні найбільш суттєвими системними загрозами, «надбаними» Україною останнім часом, є:

1. Критичне гальмування економічного зростання.
2. Високий рівень тінізації, у тому числі офшоризації економіки.
3. Надмірне боргове навантаження.
4. Низький рівень інвестиційної привабливості та інноваційної активності.
5. Нераціональна структура зовнішньої торгівлі.

Щодо темпів економічного зростання української економіки, слід зазначити, що за підсумками 2019 р. темп приросту ВВП становив 3,9%, але таке зростання носило переважно екстенсивний характер. При цьому основний економічний результат 2019 р. – спад обсягів промислового виробництва, головною причиною якого є несприятлива кон'юнктура світових цін на ринку металургії. Крім того, невизначеність та посилені зовнішні та внутрішні ризики не зникли, тому подальше економічне зростання потребує реформування за багатьма напрямками [14].

Розмір тіньової економіки, на думку більшості дослідників, є найбільш значущою загрозою та реальною небезпекою розвитку національної економіки. Високі темпи зростання тіньового сегмента ринку України призводять до втрати її виробничого потенціалу, зниження рівня конкурентоспроможності національної економіки (табл. 1).

приємств рівень тіньової економіки зменшився на 4 в. п. (до 18% від обсягу офіційного ВВП) [7].

Втім, окреслені позитивні зрушення щодо зменшення розміру тіньового сегмента ринку не повністю відповідають дійсності, адже, за неофіційними джерелами, обсяги нелегального капіталу майже вдвічі перевищують розмір офіційного ВВП України, що обумовлено нестабільністю нормативно-правового забезпечення, військово-політичною нестабільністю, недовірою суспільства до правлячої еліти, низьким рівнем податкової культури.

Однією із основних загроз, яку представляє тіньова економіка для економічної системи, є спотворення механізмів дії законів та інструментів ринку, що призводить до неефективності механізмів стимулювання економіки, стримуючи економічний розвиток країни. Тому, перш за все, потрібно запроваджувати заходи, які спрямовані на мінімізацію впливу системних чинників тінізації економіки, тобто високий рівень корупції. Як свідчать дані рейтингу «Індекс сприйняття корупції 2019», Україна за рівнем корупції займає 126 місце серед 180 країн [10].

Крім окреслених вище загроз, економічному зростанню України перешкоджає надмірне боргове навантаження (табл. 2); високий рівень залежності у проведенні системних реформ від зовнішніх кредиторів; значні виплати за державним боргом, які уне-

Таблиця 1

Динаміка рівня тіньової економіки України за окремими методами, % від офіційного ВВП

№ з/п	Методи розрахунку	Рік						
		2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	Інтегральний показник рівня тіньової економіки	34	35	43	40	35	32	30
2	Збитковості підприємств	27	27	31	26	22	22	18
3	Монетарний метод	37	36	40	40	40	38	37
4	Витрати населення – роздрібний товарооборот	46	51	58	57	51	48	46
5	Електричний метод	29	30	38	35	31	28	27

Джерело: складено на основі даних [7].

Протягом 2012–2015 рр. відбувалося зростання обсягів тіньової економіки, яке офіційно майже досягло рівня легальної. Проте у 2018 р. інтегральний показник рівня тіньової економіки склав 30% від обсягу офіційного ВВП, що на 2 в. п. менше показника 2017 р. Слід відмітити, що це найнижчий рівень тіньової економіки за останні 10 років.

Зниження рівня тіньової економіки показали всі показники, які були розраховані за допомогою основних методів оцінки рівня тіньової економіки. Так, рівень тіньової економіки, розрахований за допомогою електричного та монетарного методів, показав зменшення на 1 в. п. (до 27% та 23% від обсягу офіційного ВВП відповідно); за методом «витрати населення – роздрібний товарооборот» – на 2 в. п. (до 46% від обсягу офіційного ВВП); за методом збитковості під-

можливають фінансування пріоритетних галузей економіки; надмірна залежність вітчизняної фінансової системи від міжнародних фінансових ресурсів.

Підсумовуючи результати аналізу, можна сказати, що загальний обсяг державного боргу України протягом досліджуваного періоду демонстрував хвилеподібну динаміку. Стрімке зростання державного боргу у 2015–2018 рр. пояснюється значними витратами на обслуговування боргових зобов'язань, збільшенням самих зобов'язань і заостренням політичних конфліктів.

Як видно із даних табл. 2, сукупний державний і гарантований державою борг України у 2019 р. у доларовому еквіваленті збільшився на 6,0 млрд дол. США, або на 7,71%, що зумовлено, насамперед, зміцненням

Динаміка сукупного державного боргу і ВВП України за 2012–2018 рр. (млрд дол. США)

Рік	ВВП	Сукупний борг		Внутрішній борг		Зовнішній борг	
	млрд дол.	млрд дол.	Державний борг, % до ВВП	млрд дол.	Внутрішній борг, % до ВВП	млрд дол.	Зовнішній борг, % до ВВП
2012	175,7	64,5	36,6	25,8	14,6	38,7	22,0
2013	179,6	73,1	40,1	35,5	19,7	37,6	53,4
2014	130,6	69,8	70,2	31,0	23,7	38,8	46,1
2015	90,5	65,5	79,4	22,1	24,4	43,4	41,1
2016	93,3	70,9	81,0	25,4	27,2	45,5	43,7
2017	112,1	76,3	71,8	27,3	24,3	49,0	52,0
2018	130,9	78,3	59,8	27,8	21,2	50,5	38,6
2019	–	84,3	–	35,4	–	49,8	–

Джерело: складено на основі даних [5; 11].

національної валюти (станом на 31 грудня 2018 р. курс становив 27,68 грн за долар США, а 31 грудня 2019 р. – 23,68 грн за долар США [11]).

Також при аналізі державного боргу важливим є дослідження динаміки відношення сукупного державного боргу до ВВП країни, тому що він є центральним узагальнюючим показником боргової безпеки країни. На основі проведених розрахунків можна зробити висновок про зростання рівня боргової безпеки протягом аналізованого періоду. За даними Міністерства фінансів України, рівень сукупного боргу відносно до прогнозного ВВП на кінець 2019 р. знизився і становить близько 50%, що на 10,9% менше порівняно з 2018 р. (60,9%) [11].

Щодо інвестиційного клімату, слід наголосити, що бар'єри та ризики для інвестицій, як і раніше, залишаються високими, інвестиційний клімат для інвесторів є несприятливим. Так, індекс інвестиційної привабливості України за версією Європейської Бізнес-Асоціації, у першому півріччі 2019 р. склав 2,85 бала з п'яти можливих (до ілюстрації, у 2016 р. індекс становив: 2,88 і 2,85 бала – у червні та грудні відповідно, у 2017 р. – 3,15 бала, у 2018 р. – 3,07 бала) [9]. Отже, можна відмітити, що ситуація погіршилася до рівня 2016 р. Тому, щоб відчути реальні зміни, потрібно повернути довіру до судової системи, зупинити відтік робочої сили та покращити бізнес-клімат у країні.

За даними Державної служби статистики України, обсяг залучених прямих іноземних інвестицій (акціонерного капіталу) в економіку України за 2018 р. становив 2869,9 млн дол. США (до ілюстрації, сукупний обсяг залучених прямих інвестицій у 2017 р. становив 2511,1 млн дол. США; у 2016 р. – 4405,9 млн дол. США; у 2015 р. – 4321,8 млн дол. США) [16]. Із наведених даних можна зробити висновки про стагу негативну динаміку щодо залучення іноземного

капіталу в економіку України. Крім того, інвестиції спрямовуються в уже розвинені сфери економічної діяльності.

У 2018 р. в економіку України іноземними інвесторами з 88 країн світу було вкладено 32291,9 млн дол. США прямих інвестицій (акціонерного капіталу). Найвагоміші обсяги надходжень прямих інвестицій у 2018 р. були спрямовані до установ та організацій, що здійснюють фінансову та страхову діяльність – 26,1%, а також оптову та роздрібну торгівлю; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів – 20,9% [16]. Ураховуючи той факт, що обсяги прямого іноземного інвестування практично не залучаються на розвиток наукоємних технологій, не сприяють науково-технічному прогресу, а значною мірою спрямовані в сировинні, високорентабельні галузі економіки України, це обумовлює неналежне її позиціонування у світовому фінансово-економічному просторі, галузеву незбалансованість і орієнтованість на виробництво сировинних товарів.

До основних країн-інвесторів належать Нідерланди – 33,2%, Російська Федерація – 17,3%, Кіпр – 16,6%, Австрія – 7,1%, Франція – 3,9%, Велика Британія – 3,4% і Польща – 3,2%. Аналіз географічної структури надходження прямих іноземних інвестицій в економіку України показує, що значна частина надходить із офшорних зон, а незначна – з розвинених країн світу.

Досить нерівномірним є розподіл прямих іноземних інвестицій по регіонах нашої країни. Можна виділити три основні рівня регіонального залучення іноземних інвестицій в Україні: м. Київ, сировинні регіони та великі індустріальні центри і регіони, що знаходяться поруч з ними.

Більше половини обсягу іноземних інвестицій у 2018 р. припадає на м. Київ – 51,7%. Значна частина надійшла до Дніпропетровської області – 11,7%,

Київської області – 5,0%, Одеської та Донецької області – 3,8% та 3,5% відповідно. Найменше інвестицій надійшло в Тернопільську та Чернівецьку області – 0,14% та 0,13% відповідно [16].

Вхід України на європейський інвестиційний ринок як рівноправного партнера можливий за умови проведення таких заходів для поглиблення інвестиційної взаємодії між ЄС та Україною: налагодження інфраструктури; прозорість та стабільність законодавства; зниження темпів інфляції; забезпечення стабільності грошової одиниці; надання податкових пільг; створення спеціальних економічних зон; надання митних пільг; створення системи гарантій (неможливість націоналізації та примусового вилучення інвестицій); покращення інформаційного доступу; впровадження системи страхування; розвиток фондового ринку; усунення прогалин законодавства; впровадження міжнародних стандартів ведення фінансової звітності; створення центрів допомоги іноземним інвесторам [18].

Україна, за оцінками фахівців, потребує щорічно мінімум 20 млрд дол. США [1] іноземних інвестицій для модернізації економіки, створення нової інфраструктури для її розвитку, але сьогодні маємо орієнтовно до 3 млрд дол. США. Надходження прямих іноземних інвестицій залишається низьким, протягом останніх трьох років – на рівні до 3% ВВП.

Основні причини несприятливого інвестиційного клімату в Україні – це відсутність стратегії розвитку країни та ефективного захисту приватної власності [2]. Наприклад, сусідня Польща, яка мала чіткий план економічного розвитку, отримала значний обсяг інвестицій та допомоги від ЄС. Сьогодні польська економіка в 5 разів більша за українську, і саме в Польщу їдуть українські трудові мігранти. Хоча, коли Україна здобула незалежність, польська економіка була у 2 рази менше української. При збереженні наявних темпів економічного зростання Україні знадобиться більше 50 років, щоб досягти рівня доходів сьогоденішньої Польщі [6].

Отже, можна зробити висновок, що залучення іноземних інвестицій є необхідною умовою прискорення темпів економічного розвитку України. Для того, щоб мати доступ до глобального інвестиційного ресурсу, наша країна повинна мати довгострокову, передбачувану, стабільну економічну політику.

Нераціональна товарна структура зовнішньої торгівлі з низькою часткою інноваційної складової експорту, достатньо високою питомою вагою у структурі експорту продукції з низьким ступенем обробки, які є найбільш чутливими до зміни цінової кон'юнктури на світових ринках, є основним фактором гальмування економічного розвитку та стагнації національного господарства [3; 8]. Тому одним із головних завдань вторинного сектора економіки є переробка сировини, яка забезпечить збільшення

доданої вартості товарів, що в результаті дасть змогу збільшити прибуток від експорту та зменшити залежність країни від імпорту. Але в Україні сьогодні відбувається протилежне.

За даними Світового банку, у 2018 р. додана вартість у сільському господарстві зросла на 7,8%. Високі темпи продемонстрували також галузі, орієнтовані на внутрішній попит: внутрішня торгівля, фінансовий сектор і будівництво, де зростання відбулося на 3,7%, 12,4% та 7,2% відповідно. Водночас зростання доданої вартості у промисловому виробництві склало лише 0,6%, а в транспорті – 1,1% [19]. Більше половини економіки України формується за рахунок експорту, 80% якого – сировинний. Так, у 2018 р. загальний експорт продукції з України становив 47,3 млрд дол. США, що на 9,4% більше порівняно з 2017 р., імпорт – 57,1 млрд дол. США, або на 15,2% більше. Негативне сальдо склало 9,8 млрд дол. США [13].

У цілому, високий позитивний баланс свідчить про підвищений попит продукції країни на світових ринках і незначну залежність внутрішнього ринку від імпорту. Лідируючі позиції за позитивним торговельним балансом займають Німеччина (280 млрд дол. США) і Китай (211 млрд дол. США) [13].

У зв'язку з недостатнім обсягом залучення інвестиційних ресурсів Україна потребує фінансової підтримки з боку Міжнародного валютного фонду (МВФ). У лютому 2020 р. закінчується термін програми підтримки економічної політики Stand-by, яка передбачала фінансування в розмірі майже 3,9 млрд дол. США, з яких Україна отримала тільки 1,4 млрд дол. США. Але у зв'язку зі зміною президента та уряду України керівництвом МВФ було розпочато розробку нової трирічної програми співпраці EFF у розмірі 5,5 млрд дол. США, яка буде спрямована на більш глибокі трансформації, результатом яких буде подальше економічне зростання [15].

Згідно з новою програмою Україна повинна виплатити МВФ у 2020–2024 рр. 8,9 млрд дол. США, у тому числі 0,82 млрд дол. США відсотків, що мінімізує фінансування інших пріоритетних галузей економіки [12].

Слід зазначити, що зменшення фінансової залежності від кредиторів та досягнення більш стійкого і тривалішого економічного зростання в Україні можливе, якщо започатковані реформи будуть мати результат у таких сферах:

- ✦ залучення державних і прямих іноземних інвестицій у сектори, які пов'язані з підвищенням рівня ефективності використання робочої сили, капіталу та землі між секторами та підприємствами;
- ✦ використання зовнішніх можливостей торгівлі за рахунок удосконалення логістики та зв'язку;

- ✦ забезпечення верховенства права та захист прав власності через зменшення частки державної власності виробничих активів, створення сильної судової системи та державних інституцій, зниження рівня корупції;
- ✦ забезпечення фінансової стабільності за рахунок скорочення видатків споживання, зменшення рівня трудової міграції, ефективного реформування освіти;
- ✦ подолання надмірної залежності від експорту сировини, яка затримує зростання експорту товарів з вищою доданою вартістю.

ВИСНОВКИ

На основі проведених теоретико-методологічних досліджень нами виділено основні загрози, які перешкоджають ефективному соціально-економічному розвитку України: нівелювання ролі держави в реалізації задекларованих реформ; економічна турбулентність, як зовнішня, так і внутрішня; відтік інтелектуальної еліти за кордон; достатньо високий тіньовий сегмент економіки; високий рівень корупованості влади; низький рівень інвестиційної привабливості та інноваційної активності; нераціональна структура експорту.

Нами запропоновано основні пріоритети державної політики в напрямку подальшого вдосконалення процесів трансформації України, що передбачає такі заходи:

- ✦ забезпечення умов для становлення сучасних фінансово-економічних, правових та організаційно-інституційних відносин між державою та суб'єктами підприємницької діяльності;
- ✦ проведення моніторингу ринку;
- ✦ нарощування інвестиційного потенціалу;
- ✦ покращення матеріально-технічної бази;
- ✦ екологізація господарської діяльності;
- ✦ системність і доступність державної підтримки для всіх суб'єктів господарювання.

Щодо інноваційної політики України, то, перш за все, необхідно визначити нормативно-правову базу, яка регламентує порядок реалізації цієї політики, а саме: спрямована на пріоритетне фінансування науки, освіти, стимулювання виробництва та ринку, пільгове кредитування малого інноваційного бізнесу, визнання на найвищому рівні пріоритетів експортної політики зі збільшенням частки високотехнологічної інноваційної продукції в його структурі.

Таким чином, поступове усунення зазначених проблем, які гальмують соціально-економічний розвиток, дасть змогу утворити в Україні інноваційну екосистему, що, своєю чергою, покращить функціонування економіки країни та забезпечить вихід України на провідні позиції у світі. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Амелін А. Майбутнє не можна передбачити, але його можна запроектувати / Український інститут майбутнього. URL: https://www.uifuture.org/publications/news/24556-amelin-interview-davos?fbclid=IwAR38KyjPO_XYsQfNMKVhL2fSbCXC-s66i70OzyWJH4eLediqCNLyqpg3w94
2. Бажал Ю. М. Інновації як стовбурові клітини економічного зростання // Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна / наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Заповіт, 2018. С. 8–15. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trendns.pdf
3. Береславська О. І. Перспективи стабілізації обмінного курсу гривні у контексті світових зовнішньоекономічних тенденцій // Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна / наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Заповіт, 2018. С. 16–22. URL: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trendns.pdf
4. Глобальні тенденції і перспективи: світова економіка та Україна / наук. ред. В. Юрчишин. Київ : Заповіт, 2018. 202 с. http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trendns.pdf
5. Державний борг України / Міністерство фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
6. Діденко С. Економіка України та Польщі: скільки потрібно, щоб наздогнати // Інформаційно-аналітичний портал UA.NEWS. URL: <https://ua.news/ua/ekonomika-ukrayiny-ta-polshhi-skilky-potribno-shhob-nazdognaty/>
7. Звіт «Загальні тенденції тіньової економіки в Україні у 2018 році» / Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <http://bit.ly/2LOyXY8>.
8. Звіт про діяльність Ради з фінансової стабільності (серпень 2018 – липень 2019) / Міністерство фінансів України. URL: [https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB%20Report%202018-2019_FINAL%20\(20%2008%202019\).pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB%20Report%202018-2019_FINAL%20(20%2008%202019).pdf?v=4)
9. Інвестиційний клімат в Україні погіршився // Сайт інформаційного агентства «РБК-Україна». URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/investitsionnyu-klimat-ukraine-uhudshilsya-1562068811.html>
10. Індекс сприйняття корупції-2019 / Transparency International Ukraine. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>
11. Інформація щодо державного боргу та гарантованого державою боргу в 2019 році / Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/informatsiia_shchodo_derzhavnogo_borgu_ta_garantovanogo_derzhavoiu_borgu_v_2019_rotsi-2000
12. Калачова Г. МВФ – Україні: політична підтримка зараз, а транш – потім // Економічна правда. 10.12.2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/12/10/654702/>
13. Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі за січень – грудень 2018 року / Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. Держав-

- на служба статистики. URL: https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/kr_tstr/arh_kr_2018.htm
14. Макроекономічний аналіз на 19 листопада 2019 року / Незалежна асоціація банків України. URL: <https://nabu.ua/ru/makroekonomichni-pokazniki.html>
  15. Нова програма України з МВФ може стати останньою – міністр фінансів / Інформаційне агентство Інтерфакс-Україна. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/636785.html>
  16. Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в економіці України / з України: за країнами світу; країнами ЄС; видами економічної діяльності; по регіонах (2010–2018) / Економічна статистика. Зовнішньоекономічна діяльність. Державна служба статистики України. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/nadh_pi/arh_nadh_pi_u.html
  17. Талеб Н. Чорний лебідь: Про (не)ймовірне в реальному житті / пер. з англ. М. Климчука. Київ : Наш Формат, 2017. 392 с.
  18. Тимошенко О. В., Лісковецька Т. П. Особливості та перспективи залучення іноземних інвестицій в Україну в контексті забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Бізнес Інформ*. 2017. № 9. С. 87–92. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-9_0-pages-87_92.pdf
  19. Україна. Економічний огляд Світового банку. URL: <http://pubdocs.worldbank.org/en/724161558601576209/Ukraine-Economic-Update-Spring-2019-uk.pdf>
- REFERENCES**
- Amelin, A. "Maibutnie ne mozhna peredbachyty, ale yoho mozhna zaproektuvaty" [The Future Cannot be Predicted, but it can be Projected]. *Ukrainskyi instytut maibutnyoho*. https://www.uifuture.org/publications/news/24556-amelin-interview-davos?fbclid=IwAR38KyijPO_XYsQfNMKVhL2fSbCXC-s66i70OzyWJH4eLedlqCNLyqpg3w94
- Bazhal, Yu. M. "Innovatsii yak stovburovi klityny ekonomichnoho zrostantia" [Innovations as Stem Cells of Economic Growth]. *Hlobalni tendentsii i perspektyvy: svitova ekonomika ta Ukraina*. 2018. http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trends.pdf
- Bereslavska, O. I. "Perspektyvy stabilizatsii obminnoho kursu hryvni u konteksti svitovykh zovnishnyoekonomichnykh tendentsii" ["Perspectives of Stabilisation of the Hryvnia Exchange Rate in the Context of Global Economic Trends"]. *Hlobalni tendentsii i perspektyvy: svitova ekonomika ta Ukraina*. 2018. http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trends.pdf
- "Derzhavnyi borh Ukrainy" [The National Debt of Ukraine]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>
- Didenko, S. "Ekonomika Ukrainy ta Polshchi: skilky potribno, shchob nazdohnaty" [Economy of Ukraine and Poland: how Much it Takes to Catch up]. *Informatsiino-analitychnyi portal UA.NEWS*. <https://ua.news.ua/ekonomika-ukrayiny-ta-polshhi-skilky-potribno-shhob-nazdognaty/>
- "Hlobalni tendentsii i perspektyvy: svitova ekonomika ta Ukraina" [Global Trends and Prospects: the World Economy and Ukraine]. http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_global_trends.pdf
- "Indeks spryiniattia koruptsii-2019" [Corruption Perception Index-2019]. *Transparency International Ukraine*. <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattyakoruptsiyi-2019/>
- "Informatsiia shchodo derzhavnoho borhu ta harantovano ho derzhavoiu borhu v 2019 rotsi" [Information on Government Debt and Government-guaranteed Debt in 2019]. *Ministerstvo finansiv Ukrainy*. https://mof.gov.ua/uk/news/informatsiia_shchodo_derzhavnogo_borgu_ta_garantovanogo_derzhavoiu_borgu_v_2019_rotsi-2000
- "Investytsiinyi klimat v Ukraini pohirshyvsia" [The Investment Climate in Ukraine has Deteriorated]. *Sait informatsiinoho ahentstva «RBK-Ukraina»*. <https://www.rbc.ua/ukr/news/investitsionnyy-klimat-ukraine-uhudshilsya-1562068811.html>
- "Krainy za tovarnoiu strukturoiu zovnishnyoi torhivli za sichen hruden 2018 roku" [Countries by Commodity Structure of Foreign Trade in January December 2018]. *Ekonomichna statystyka. Zovnishnyoekonomichna diialnist. Derzhavna sluzhba statystyky*. https://ukrstat.org/uk/operativ/operativ2018/zd/kr_tstr/arh_kr_2018.htm
- Kalachova, H. "MVF – Ukraini: politychna pidtrymka zaraz, a tranch – potom" [IMF - Ukraine: Political Support Now and Tranche Then]. *Ekonomichna pravda*. 10.12.2019. <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2019/12/10/654702/>
- "Makroekonomichni analiz na 19 lystopada 2019 roku" [Macroeconomic Analysis for November 19, 2019]. *Nezalezna asotsiatsiia bankiv Ukrainy*. <https://nabu.ua/ru/makroekonomichni-pokazniki.html>
- "Nova prohrama Ukrainy z MVF mozhe staty ostannyoiu – ministr finansiv" [Ukraine's New IMF Program may be the Last – the Minister of Finance]. *Informatsiine ahentstvo Interfaks-Ukraina*. <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/636785.html>
- "Priami investytsii (aktsionernyi kapital) v ekonomitsi Ukrainy / z Ukrainy: za krainamy svitu; krainamy Yes; vydamy ekonomichnoi diialnosti; po rehionakh (2010-2018)" [Direct Investment (Equity) in the Economy of Ukraine / from Ukraine: by Countries of the World; EU Countries; Types of Economic Activity; by Region (2010-2018)]. *Ekonomichna statystyka. Zovnishnyoekonomichna diialnist. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy*. http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/zd/inv_zd/nadh_pi/arh_nadh_pi_u.html
- Taleb, N. *Chornyi lebid: Pro (ne)imovirne v realnomu zhytti* [The Black Swan: The Impact of the Highly Improbable]. Kyiv: Nash Format, 2017.
- Tymoshenko, O. V., and Liskovetska, T. P. "Osoblyvosti ta perspektyvy zaluchennia inozemnykh investytsii v Ukrainu v konteksti zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky" [The Features and Prospects for Attracting Foreign Investment to Ukraine in the Context of Ensuring Economic Security of the National Economy]. *Biznes Inform*. 2017. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2017-9_0-pages-87_92.pdf
- "Ukraina. Ekonomichniy ohliad Svitovoho banku" [Ukraine. World Bank Economic Survey]. <http://pubdocs.worldbank.org/en/724161558601576209/Ukraine-Economic-Update-Spring-2019-uk.pdf>

bank.org/en/724161558601576209/Ukraine-Economic-Update-Spring-2019-uk.pdf

“Zvit «Zahalni tendentsii tynovoi ekonomiky v Ukraini u 2018 rotsi»” [Report on General Trends of the Shadow Economy in Ukraine in 2018]. Ministerstvo rozvytku ekonomiky, torhivli ta silskoho hospodarstva Ukrainy. <http://bit.ly/2LOyXY8>

“Zvit pro diialnist Rady z finansovoi stabilnosti (serpen 2018 – lypen 2019)” [Financial Stability Board Performance Report (August 2018 – July 2019)]. Ministerstvo finansiv Ukrainy. [https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB%20Report%202018-2019_FINAL%20\(20%2008%202019\).pdf?v=4](https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/FSB%20Report%202018-2019_FINAL%20(20%2008%202019).pdf?v=4)

УДК 001:330

JEL: A10

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ИЗУЧЕНИЯ РЫНКА НАУЧНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ (НА ПРИМЕРЕ РЫНКА ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ)

©2020 МОСКОВКИН В. М., СИЗЬУНГО М., СИНЮАНЬ С., ЖУРАВКА А. В.

УДК 001:330

JEL: A10

Московкин В. М., Сизьунго М., Синюань С., Журавка А. В. Теоретико-методологические аспекты изучения рынка научных исследований (на примере рынка экономических исследований)

На основе метода аналогий адаптированы понятия экономической теории рынка к рынку научных исследований. Выполнен детальный обзор отечественной и зарубежной литературы по анализу научных систем и рынка научных исследований, включая рынок экономических исследований. Теоретико-методологические аспекты изучения рынка научных исследований, рассматриваемые в работе, основываются на том факте, что рынок научных исследований состоит из производителей и потребителей результатов научных исследований, при этом исполнители научных исследований являются производителями их результатов. Это отдельные учёные и их коллективы (лаборатории, кафедры, НИИ, университеты). Потребители результатов научных исследований – это те же производители результатов научных исследований, а также промышленность, бизнес, государство и некоммерческий сектор (третий сектор). Таким образом, рынок научных исследований – это институциональная категория, представляющая собой систему социально-экономических отношений, базирующихся на регулярных обменных взаимодействиях между производителями, а также между производителями и потребителями результатов научных исследований. В работе проделана классификация рынка научных исследований по различным его характеристикам. Осуществлен детальный обзор зарубежной и отечественной литературы по теоретико-методологическим подходам к изучению рынка экономических исследований и его рейтингованию. Проведено тестирование терминов, связанных с рынками научных и экономических исследований, в расширенном поиске Google Scholar. Выявлены наиболее существенные проблемы по изучению рынка научных исследований, включая рынок экономических исследований. Сделан подробный обзор исследований рейтингования рынка экономических исследований, включая рынки ученых-экономистов, экономических научных журналов и организаций, ведущих подготовку ученых-экономистов.

Ключевые слова: экономическая теория рынка, рынок научных исследований, рейтингование рынка экономических исследований, рейтингование ученых-экономистов, стандарты качества экономических публикаций, академические исследовательские системы.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-1-15-28>

Табл.: 1. Библ.: 69.

Московкин Владимир Михайлович – доктор географических наук, профессор, профессор кафедры мировой экономики Института экономики и управления Белгородского государственного национального исследовательского университета НИУ «БелГУ» (ул. Победы 85, корп. 10, 2 эт., комн. 2-15, Белгород, 308015, Россия)

E-mail: moskovkin@bsu.edu.ru

Сизьунго Муненге – кандидат экономических наук, ассистент кафедры инновационной экономики и финансов Института экономики и управления Белгородского государственного национального исследовательского университета НИУ «БелГУ» (ул. Победы 85, корп. 10, 2 эт., Белгород, 308015, Россия)

E-mail: sizyungomunengem@gmail.com

Синюань Сунь – выпускник аспирантуры Московского педагогического государственного университета (ул. Малая Пироговская, 1, строение 1, Москва, 119991, Россия)

Журавка Андрей Викторович – кандидат экономических наук, доцент, доцент кафедры экономической кибернетики и информационных технологий, Харьковский национальный университет строительства и архитектуры (ул. Сумская, 40, Харьков, 61000, Украина)

E-mail: andy_zhuravka@ukr.net

УДК 001:330

JEL: A10

Московкін В. М., Сізьунго М., Сінюань С., Журавка А. В. Теоретико-методологічні аспекти вивчення ринку економічних досліджень (на прикладі ринку економічних досліджень)

На основі методу аналогій адаптовані поняття економічної теорії ринку до ринку наукових досліджень. Виконано детальний огляд вітчизняної та зарубіжної літератури з аналізу наукових систем і ринку наукових досліджень, включаючи ринок економічних досліджень. Теоретико-методологічні аспекти вивчення ринку наукових досліджень, які розглядаються в роботі, ґрунтуються на тому факті, що ринок наукових досліджень складається з виробників і споживачів результатів наукових досліджень, при цьому виконавці наукових досліджень є виробниками їх результатів. Це окремі вчені та їх колективи (лабораторії, кафедри, НДІ, університети). Споживачі результатів наукових досліджень – це ті ж виробники результатів наукових досліджень, а також промисловість, бізнес, держава і некомерційний сектор (третій сектор). Таким чином, ринок наукових досліджень – це інституційна категорія, що представляє собою систему соціально-економічних відносин, які базуються на регулярних обмінних взаємодіях між виробниками, а також між виробниками та споживачами результатів наукових досліджень. У роботі класифіковано ринок на-